

PRILEPSKO-VAROŠKI ZAGONETNI NATPIS NA ANTIČKOJ PLOČI

Vladimir MOŠIN, Skoplje

Prilikom arheoloških istraživanja koja je 1969. godine Narodni muzej u Prilepu vršio u staroj crkvi sv. Dimitrija u selu Varošu kod Prilepa, u dijelu zgrade koji je podignut prije XIII. vijeka, nađen je ispod poda među otpacima neiskorištenog materijala komad antičke ploče od bijelog mramora oko 55 cm visine, 45 širine i 19 debljine s fragmentom grčkog natpisa i s nekim nejasnim natpisom uklesanim po slobodnom prostoru odozgo i s lijeve strane grčkog natpisa.

Grčki je tekst izrađen monumentalnom kvadratnom kapitalom. Μ.ΑΙΛ ..... / ΚΑΙΣΑ ..... / ΝΟΨ ΑΝ ..... / ΜΗΤΡΟ ..... Ima četiri retka, u svakom je očuvano po pet slova. Desna je strana natpisa otkinuta zajedno s desnom stranom ploče, pošto nije bila potrebna sastavljačima kasnijeg natpisa, izrađenog, tako reći, na gornjoj i lijevoj margini pored antičkog teksta. Dobiva se utisak da je ploča bila radi tog drugog natpisa pripremljena u ovom specijalnom obliku: ne samo što je otkinuta desna strana antičke ploče, već je sačuvani dio ploče odozgo polukružno zaobljen. Antički natpis sadrži ime rimskog cara Marka Elija: to bi mogao biti Marko Aurelije iz doba poslije g. 138, kad ga je posinio Antonin Pije, a do godine 161. kad je postao imperator i nije se više služio imenom Elije.

Zagonetni kasniji tekst pisan je u 16 ili 17 redaka — dva gornja retka po čitavoj širini margine sa oko 20—25 slova u retku, ostali dio teksta po lijevoj margini sa oko 10—12 slova u retku; razmak između redaka 1—3 cm; visina slova oko 2 cm. Recii nisu povučeni uredno. Natpis nije urezan tako duboko kao grčki, osim toga jako je izlizan, tako da su oblici većinom dosta nejasni. Ipak se može sa sigurnošću reći da to nije ni latinsko pismo, ni grčko, pa prema tome ni ćirilsko, iako se javljaju pojedina slova koja bi se mogla smatrati za

grčka: posebno II; možda ćirilsko З i II, a i III. Posljednje slovo je potpuno identično i u glagoljici, pa se prirodno, javila pretpostavka o vjerojatnosti da tu imamo ostatke glagoljskog natpisa. Potpuno sigurno možemo na više mjesta odrediti glagoljsko A u najstarijem obliku križa s malim potezom odozgo; manje sigurno K, P, B, R, ŠT, možda C, tanko JER u obliku bliskom onom u Preslavskim grafitima, sigurno JAT u obliku trokuta, možda H. Međutim nema onog što je baš tipično za glagoljicu — kolutića, što bi se možda moglo objasniti prirodom materijala, a u drugu ruku i pretpostavkom o nekom početnom stadiju formiranja glagoljice monumentalnog tipa, možda još u onom stadiju neustrojenog pisma koji je prethodio definitivnom knjiškom oblikovanju. U tom slučaju nameće se utisak o znatnoj sličnosti nekih od ovih znakova sa znakovima »zagonetnog Crnomorskog natpisa«, koji su pojedini ruski slavisti pokušavali dovesti u vezu s glagoljicom, kao eventualni uzor koji je poslužio sv. Ćirilu pri stvaranju pisma za Slavene. Moglo bi se, eventualno, pomišljati na mogućnost da se u ovom spomeniku radi o upotrebi toga još »neustrojenog glagoljskog pisma« za neki drugi jezik, možda proto-bugarski. Ako bi se opravdala pretpostavka da je na ovom spomeniku sačuvan glagoljski tekst, taj bi, u vezi s preslavskim glagoljskim grafitima, predstavljao izuzetan interes i možda bi uklopio još jednu kariku u onaj nejasan lanac podrijetla i najstarije evolucije slaven-skog pisma.

U toj pretpostavci ja sam se dao na dublje proučavanje ovog natpisa i predložio sam ga kao temu za obavještenje stručnjacima na simpoziju o glagoljici u jesen godine 1969.

Još do simpozija uspio sam ustanoviti da to nije glagoljica. Nije uspio pokušaj da u natpisu nađem »zagonetne crnomorske znakove«, iako pojedine analogije nisu rijetke. Imajući u vidu da je u Prilepu postojala stara hebrejska kolonija, pomišljao sam na neki neuredni hebrejski natpis, ali to se nije opravdalo. Konačno sam došao na misao da tu imamo staro armensko pismo. Prilikom mog predavanja na simpoziju sovjetski slavist Andrej Stepanovič Ljvov (koji se svojedobno sam bavio proučavanjem »crnomorskih znakova«) suglasio se s mojim utiskom, da je to najvjerovatnije armenski natpis.

U jesen iste godine, prilikom rada u Lenjingradu obratio sam se s ovim pitanjem naučnom suradniku Instituta vostokovedenija Korenu Nikitiču Juzbašanu i taj mi je potvrdio da je natpis nesumnjivo armenski, da prema paleografskim podacima može pripadati X—XI

stoljeću, i da se u njemu naslućuje i upisani datum. Ostavio sam mu svoje snimke ploče, svoj stampaž (otisak) i svoju rekonstrukciju sačuvanih mjesta. Međutim, prilikom našeg susreta u Lenjingradu iduće 1970. godine, rekao je da nije mogao pročitati natpis i da ga je poslao u »Matenadaran« — arhiv starih armenskih rukopisa u Erevanu (glavni grad SR Armenije) radi dešifriranja i eventualnog publiciranja u korpusu armenskih natpisa. U siječnju 1971. godine primio sam od g. Juzbašana pismo, u kojem mi javlja da je učeni čuvar rukopisa u Matenadaranu O. Eganjan pročitao cijeli tekst: da se natpis datira u godinu 1002. i govori o dolasku nekog jereja Atanasija u obitelj (manastir) sv. apostola, i da bi bilo poželjno da ja stupim u suradnju s O. Eganjanom radi objavljivanja natpisa u SSSR-u, a eventualno i izvan granica SSSR-a.

Prilikom mog ovogodišnjeg rada u Lenjingradu nisam uspio doći u vezu s kolegom Juzbašanom i Eganjanom radi ostvarivanja navedene sugestije. U svakom slučaju, ovo je otkriće od vrlo velikog interesa, kako zbog kronološkog momenta — ide u doba vladanja makedonskog cara Samuila, tako i zbog činjenice da je u to doba postojao u Prilepu armenski manastir, pa prema tome i armenska kolonija. To je od osobite važnosti u vezi s poznatom hipotezom o armenskom porijeklu Samuilova roda, a i uopće s činjenicom uloge Armena u Bizantu u X vijeku. Prema tome, ovaj natpis nema veze s tematikom glagoljskog simpozija, ali smatram da mi je dužnost obavijestiti kolege, koji su slušali moj referat na simpoziju, o rezultatima do kojih je dovelo ispitivanje ovog zaista dragocjenog spomenika. Ovom prilikom smatram za svoju prijatnu dužnost da još jednom izrazim svoju duboku zahvalnost direktoru Arheološkog muzeja u Prilepu Bošku Babiću, koji me je upozorio na otkriće ove Prilepske antičke ploče s armenskim natpisom iz godine 1002.

Sl. 1. Prilepsko-varoški natpis